

5. ДСТУ 3966–2000. Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. Держстандарт України. 2000 р.
6. *Дзейко Ж.О.* Законодавча техніка в Україні (теоретико-історичне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Ж.О. Дзейко. — К., 2011. — 39 с.
7. *Риндюк В.І.* Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / В.І. Риндюк. — К., 2008. — 20 с.
8. Висновок експертів Ради Європи щодо проекту Кримінального процесуального кодексу України (Страсбург, 2 листопада 2011). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/news/2012/01/Opinion%20on%20Draft%20CPC%20UA%20Ukr.pdf>

Резюме

У статті досліджується ефективність визначення основних термінів нового КПК, як фактору забезпечення єдиного розуміння та застосування кримінально-процесуальної форми, з точки зору окремих вимог юридичної (законодавчої) техніки.

Summary

In article efficiency of definition of the main concepts of the new Criminal Procedure Code of Ukraine, as a factor of ensuring uniform understanding and application of a criminal and procedural form, from the point of view of separate requirements of legal (legislative) equipment is investigated.

**О.О. Садченко, канд. юрид. наук,
доцент, професор кафедри**

*Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів
Національної академії внутрішніх справ*

ПОТРЕБИ СЛІДЧОЇ ПРАКТИКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМ І ТЕНДЕНЦІЙ ЇЇ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто роль потреб слідчої практики у визначенні проблем і тенденцій її розвитку, як своєрідного індикатора недоліків і невідповідностей у слідчій діяльності. Визначені обставини, які впливають на рівень відображення потреб. Досліджено фактори, що мають значення для формування потреб. Проаналізовано процес передачі інформації про виявлені потреби від дослідника до користувача.

Розслідування злочинів являє собою цілеспрямовану діяльність слідчого щодо з'ясування наявності чи відсутності фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження. Вона, як і інші види діяльності, потребує для успішного здійснення пізнання і врахування потреб у першу чергу їх об'єктивної обумовленості.

Наукове трактування проблеми потреб передбачає її об'єктивну обумовленість практичними інтересами, необхідністю. Тобто потреба відображає відношення суб'єкта до діяльності, спонукає його до конкретних дій. Цілком очевидно, що потреби усвідомлюються людьми, в цьому процесі проходить їх виявлення і актуалізація. При чому, ця робота здійснюється як на рівні раціональному, так і за допомогою емпіричного матеріалу [1, с. 21–25]. Саме тут потреби набувають характеру внутрішньої рушійної сили. Однак неможливо не визнати, що зміст і структура цього процесу характеризується значною складністю. До останнього часу вчені, які займаються цією проблемою, не внесли достатньої ясності в цю проблему. Вважається доведеним, що люди не створюють з власної волі потреби, а поступають у своїй життєдіяльності згідно потребам, які усвідомлюються по різному як за рівнем відображення, так і по мірі їх усвідомлення.

Потреба практики як один із матеріальних процесів дійсності, яка знаходиться у тісному зв'язку і обумовленості з іншими процесами, подіями і явищами, відображається в них і сама являється відображенням певних процесів. “Будь яка подія, — відмічає В.І. Корюкін, — пов'язана із змінами у навколишньому середовищі... Зв'язок змін і подій існує об'єктивно” [2, с. 42–43]. В цьому нас переконує щоденний досвід боротьби зі злочинністю, стан і рівень діяльності по розкриттю і розслідуванню злочинів. У даній статті неможливо оцінити всю сукупність потреб, які відчуває слідча практика, але головним у ній є те, що потреби відображають те, чого вимагає практика, без чого її функціонування буде ускладнюватися.

На кожному етапі свого розвитку слідча практика характеризується рядом обставин, які впливають на рівень відображення потреб. Сучасний етап характеризується наступними моментами:

- а) зростанням об'єму і складності завдань, які вирішуються в галузі правоохоронної діяльності, у зв'язку з інтенсивним розвитком народного господарства, культури, демографічних процесів, у тому числі міграційних, появою нових форм господарчої діяльності;
- б) змінами умов функціонування органів, що ведуть розслідування в умовах гласності, подальшій демократизації суспільства, розширенням прав і свобод громадян;
- в) підвищенням вимог до діяльності правоохоронних органів у зв'язку з подальшою необхідністю удосконалення боротьби зі злочинністю.

Зміна завдань і умов функціонування органів, які ведуть розслідування, виявляє невідповідність уже існуючих форм, засобів і методів практики їх реалізації, що обумовлює появу нових потреб.

На формування нових потреб мають вплив:

1. Умови і потреби розвитку суспільства і закономірності по боротьбі зі злочинністю, які для цього розвитку необхідні.
2. Закономірності і характер самої діяльності.
3. Стан і тенденції розвитку злочинності (поява нових видів злочинів, способів вчинення їх і т. д.).
4. Стан і рівень розвитку науки криміналістики, яка володіє можливістю теоретичного осмислення потреб.

У своїй сукупності ці фактори відмічаються рухливістю і їм характерні коливання. Нестабільність їх обумовлюється багатьма економічними і соціально-політичними аспектами. Тому для того, щоб удосконалити слідчу практику і забезпечити відповідність новим умовам і завданням, необхідно вивчати потреби. Саме через ці потреби проявляються проблеми і напрями розвитку практики. Частіше за все, як свідчать результати дослідження, це виражається у незадовільному стані певної діяльності: організації роботи слідчих, використання технічних засобів, проведення слідчих дій, розслідування певних злочинів. В.А. Образцов, аналізуючи слідчу практику, відмічає, “що найбільші труднощі при розслідуванні злочинів, як правило, виникають в умовах проблемних ситуацій, які характеризуються недостатністю корисної інформації. В одних випадках про осіб, що вчинили злочин, у других — про елементи вчинення злочину (головним чином про спосіб злочинної поведінки)” [3, с. 12]. Тут слід зауважити, що потреба відображає нестачу корисної інформації про елементи вчинення злочину і про спосіб злочинної поведінки, що у свою чергу викликає найбільші труднощі у розслідуванні злочинів.

В.О. Коновалова підкреслює складність вирішення слідчим розумових завдань [4, с. 50–52]. Ця проблема обумовлена рівнем знань і умінь слідчого, його інтелектуальними здібностями, практичним досвідом, здатністю приймати і реалізовувати рішення в екстремальних умовах. Отже, у даному випадку, потреби практики пов'язані з питанням підбору і підготовки слідчих.

Зрозуміло, що помилки, низький рівень діяльності можуть бути викликані недоліками в організації і забезпеченні слідчої діяльності. Головне, що тут виділяється — необхідність у певних засобах, умовах, видах діяльності, об'єктивно потрібних для функціонування і роз-

витку слідчої практики, при чому у системі слідчої діяльності — це відправний початок, обумовлена необхідність, недолік, який вимагає вирішення.

Потреби — це категорія багатогранна, вони визначаються станом і умовами слідчої практики, завданнями, які стоять перед нею на певному етапі і можуть бути пов'язані з будь-яким напрямом і формою її здійснення: а) необхідністю теоретичної розробки певних положень; б) удосконаленням кримінально-процесуального законодавства, яке регламентує процес розслідування злочинів; в) змінами організаційних структур слідчих апаратів; г) розробкою і удосконаленням засобів і методів слідчої діяльності.

Слідча практика, як і будь-яка діяльність людини, функціонує відповідно до вимог об'єктивних законів. У механізмі прояву цих законів потреби грають важливу роль. Вони розвиваються разом із засобами їх задоволення і в залежності від розвитку цих засобів. Важливість цього полягає у змозі виявляти і обумовлювати здійснювані потреби, оскільки їх реалізація пов'язана з науковими, методологічними, правовими, фінансовими факторами тощо.

Більшість учених, що досліджували проблеми удосконалення слідчої практики, підкреслюють не просто наявність певних потреб практики, а конкретну відсутність того, що для неї необхідно. Наприклад, підкреслюється недостатня розробка методики технічного дослідження документів і вказується, що для її вирішення необхідна активізація фізичних, хімічних і фізично-хімічних методів. Питання про об'єми потреб більш за все цікавить учених, ці дані необхідні для організації планувань, координації наукових досліджень у галузі криміналістики та судової експертизи.

Потреби слідчої практики і стан їх задоволення відображаються завдяки негативним обставинам, які несуть інформацію про стан слідчої практики. У такому аспекті слід розглядати проблемну ситуацію, сутність якої полягає у невідповідності між потребами у слідчій роботі і кількістю слідчих. Вирішили це радикально: право проведення попереднього слідства було покладене на правоохоронні органи. “Результати роботи знов створених слідчих апаратів, — відмічає В.Т. Томін, — підтвердили правильність такого рішення і сьогодні саме слідчі апарати є основним суб'єктом досудового слідства в країні” [5, с. 4]. Співставлення обставин, які викликані відсутністю тих чи інших факторів, дає нам конкретні відомості про зміст потреби. З точки зору відображення потреб слідчої практики, ці обставини у свою чергу можуть свідчити

про те, що функціонування системи порушене чи, навпаки, відтворене. Іншими словами, потреба виступає як сигнал об'єктивно вираженої необхідності зміни функціонування системи розкриття і розслідування злочинів. Знову виявлена потреба проявляється через збої, низьку якість діяльності.

Слідчій практиці характерна деяка циклічність її розвитку. Досягаючи певного рівня свого розвитку, вона накоплює такі фактори: а) невідповідність наявності сил і засобів потребам практики; б) застарілість структури і організації діяльності слідчого апарата; в) недостатність технічних засобів і матеріалів для виявлення, фіксації та дослідження доказів; г) необхідність нових методів, прийомів, засобів розкриття і розслідування злочинів. Ці фактори негативно відображаються на її результатах, по суті являються тормозом, стримуючим моментом її функціонування зі всіма впливаючими звідси наслідками, як явними, так і прихованими, не завжди усвідомленими дійсною, достатньо казуїстичною системою показників.

Усунення обставин, які являються стримуючим фактором розвитку практики, проходять не самі по собі. Воно — результат реалізації потреб, які створюють умови: а) для викорінення старого; б) для переходу у нову якість. Але будь-яке нове не є постійно новим. Розвиваючись, воно готує передумови для виникнення ще більш нового і передового. Самі по собі негативні фактори не виникають, вони є результатом неврахування закономірностей, які лежать в основі процесу розслідування злочинів, ігнорування тенденцій і явищ, які намітились у суспільному розвитку. Тому, природньо, усунення стримуючих факторів розвитку практики саме по собі нічого не дає.

У цьому плані вважається, що не завжди виниклі потреби спочатку постають у явному вигляді, вони встановлюються тільки при систематичному спостереженні.

Найчастіше потреби проявляють себе в ході повсякденної діяльності, коли не береться за мету їх виявлення. Мова йде про те, що у ході практичної діяльності фіксуються її стан і результати: при підготовці різних документів, оцінці стану роботи різними органами, у системі підвищення кваліфікації і т. п.

У даному випадку потреба не досліджується і не виділяється спеціально, а відображається разом з іншими питаннями. У ході практики здійснюють свою діяльність різні категорії працівників. В їх свідомості фіксуються, відображаються потреби тієї конкретної діяльності, якою вони займаються: слідчою, оперативно-розшуковою, експертною та

іншими видами практики боротьби зі злочинністю. Кожен із цих видів діяльності не є однорідним.

У практиці розслідування злочинів, наприклад, широко застосовується спеціалізація слідчих. Слідчі здійснюють свою діяльність у різних регіонах країни і в різних умовах. Все це об'єктивно передбачає знання ними конкретних, обумовлених певною діяльністю, потреб, що має бути враховано при їх вивченні. У результаті аналізу правильного розуміння потреб слідчої практики, сучасних тенденцій і перспектив її розвитку, важливо звернути увагу на відображення їх об'єктивності щодо: а) нестабільності результатів слідчої діяльності; б) збільшення кількості нерозкритих злочинів; в) недотримання термінів розслідування; г) збільшення кількості слідчих помилок на досудовому слідстві; д) порушення законності; є) збільшення інтенсивності роботи слідчих.

Зрозуміло, що стан потреб слідчої практики характеризується не ефективністю діяльності, нездатністю здійснювати функції боротьби зі злочинністю. Подібне може відчуватися і при розслідуванні конкретного злочину. Глибина і характер стану потреб обумовлена не тільки об'єктом потреб, але і залежить від особливостей суб'єкта.

У науковому відношенні зміст потреб передбачає наступну структуру: суб'єкт (органи, які здійснюють досудове розслідування злочинів); об'єкт (діяльність по розслідуванню злочинів). Сукупність, цілісність цих структурних елементів дає уявлення про потреби як про складне соціальне явище.

Органи, які здійснюють досудове розслідування не існують поза діяльністю щодо розкриття і розслідування злочинів. Зазвичай суб'єкт (слідчі органи) відмічається більшою стабільністю та швидким розвитком за об'єкт (результати діяльності по розслідуванню злочинів). У слідчій практиці вимоги і запити зростають швидше, динамічніше за їх вирішення. Реальні життєві умови включають багатогранні можливості для вирішення сформованих потреб практики. Але й вони не безмежні і залежать від місця і ролі органів, які проводять досудове розслідування, вирішення завдань, які ставляться суспільством, соціально-економічних умов, рівня розвитку науки.

Вирішення потреб практики являє собою передачу інформації від дослідника до користувача, що є однією із необхідних умов науково-технічного прогресу. У більшості випадків передача знань про потреби практики проходить шляхом інформування визначеного кола суб'єктів про отримані результати дослідження, на основі яких зацікавлені користувачі застосовують знання, що становлять для них інтерес. Такий

спосіб отримання даних наукових досліджень не відповідає умовам розвитку суспільства на сучасному етапі і, в першу чергу, у плані взаємозв'язку науки і практики. Необхідність активізації і подальшого розвитку системи “наука-практика” потребує створення умов, при яких наука повинна реалізовувати соціальний запит практики, тобто здійснити розробку найбільш значимих для практики потреб. У зв'язку з цим виникає необхідність відмітити рівні прояву і вирішення потреб: а) потреби, які уповільнюють все і потребують кардинальних змін (організаційно-структурних, законодавчих, матеріально-витратних), крім того, підвищення кваліфікації кадрів, зміни системи забезпечення, інших зусиль збоку державних органів; б) потреби, на вирішення яких необхідно докласти додаткових зусиль; в) потреби, викликані побічними явищами, відсутністю законних засобів і методів впливу на них, що в результаті породжують порушення законності.

По мірі об'єднання всіх цих факторів, недоліків, збоїв, упущень складається тенденція напрямку розвитку слідчої практики. А знання цього — шлях до укріплення взаємозв'язку науки і практики, тобто, між визначенням потреб цієї практики та перспективами розвитку криміналістичної теорії, яка повинна задовольняти ці потреби. Крім того, основне коло проблем розвитку криміналістики, як правило, розглядається у тісному зв'язку із проблемами практики. Необхідність вивчення потреб практики визначається законом обумовленості криміналістичних рекомендацій потребами практики боротьби зі злочинністю. Дія даного закону вимагає від криміналістики дослідження практики з метою визначення її потреб для їх своєчасного задоволення, розробки нових методів підвищення ефективності практичної діяльності.

Таким чином, потреби практики виступають не тільки першопричиною розвитку науки взагалі, але й спонукають до розробки конкретних рекомендацій.

Список використаної літератури

1. *Ищенко А.В.* Потребности следственной практики: понятие, источники и информация, возможности изучения / А.В. Ищенко // Актуальные проблемы обеспечения следственной практики научно-техническими достижениями. — К., 1987. — С. 21–25.
2. *Корюкин В.И.* Вероятность и информация / В.И. Корюкин // Вопросы философии. — 1965. — № 8. — С. 42–43.
3. *Образцов В.А.* О методологических основах разработки методик раскрытия преступлений / В.А. Образцов // Актуальные направления развития криминалистической методики и тактики расследования. — М., 1973. — С. 12.
4. *Коновалова В.Е.* Организационные и психологические основы деятельности следователя / В.Е. Коновалова. — К., 1973. — С. 50–52.

5. *Томин В.Т.* Насущные проблемы предварительного расследования на современном этапе / В.Т. Томин // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы по делам о тяжких преступлениях. — М., 1999. — С. 4.

Резюме

Потребности практики выступают не только первопричиной развития науки вообще, но и побудителем разработки конкретных рекомендаций. Сказанное позволяет сделать вывод о том, что во-первых, потребности практики выступают в виде специфического оценочного критерия следственной деятельности; во-вторых, отражая какую-либо проблему, потребности выступают в роли индикатора, обозначающего, на каком именно направлении развитие соприкасается с тормозящими обстоятельствами; в-третьих, отражение потребностей следственной практики, содержащее определенный объем информации о стоящих перед ней проблемах, ориентирует криминалистику на их решение как в теоретическом, так и в практическом плане.

Summary

The necessities of practice will tap not only primary cause of development of science in general but also a stimulus of development of concrete recommendations. The said allows to draw a conclusion that at first, the necessities of practice come forward as a specific evaluation criterion of investigation activity; secondly, reflecting some problem, necessities play the role of indicator, designating, on what exactly direction development adjoins with braking circumstances; thirdly, the reflection of necessity of investigation practice, containing the certain volume of information about the standings problems of practice, orients on their permission criminalistics, both in a theoretical and in practical plan.

О.С. Бочарова, канд. юрид. наук, зам. начальника

*ГУ «Центр судебных экспертиз и криминалистики
Министерства юстиции Республики Беларусь»*

О.М. Дятлов, канд. юрид. наук, зав. кафедрой

*ГУО «Институт непрерывного образования» Белорусского
государственного университета*

МЕТОДЫ КРИМИНАЛИСТИКИ КАК ЭЛЕМЕНТЫ ПОЗНАНИЯ

В статье представлен весь спектр методов науки криминалистики в виде систематизированного анализа ее развития. Предложено рассматривать методы криминалистики в трехуровневой системе: 1) всеобщий метод познания образует материалистическая диалектика, охватывающая методы диалектической и формальной логики; 2) общенаучные методы, т.е. методы, применяемые во всех науках; 3) специальные методы, которые охватывают совокупность собственно криминалистических и специальных методов других наук, приспособленных для решения задач борьбы с преступностью.

Будучи одной из юридических наук, криминалистика для решения своих задач применяет различные методы научного познания окружающего мира и методы криминалистики — это способ достижения